

УДК: 378.013+155.334+370.0+121.686

Кремешна Тетяна Іванівна
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини

ДО ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ГЕРМЕНЕВТИЧНОГО ПІДХОДУ У ПРОЦЕСІ РОБОТИ СТУДЕНТІВ НАД МУЗИЧНИМ ТВОРОМ

У даній статті розглядається сутність герменевтичного підходу в освіті, його основних принципів, значення герменевтичних умінь в інструментальній підготовці майбутнього вчителя музики.

Ключові слова: *герменевтичний підхід, герменевтичні вміння, інструментальна підготовка.*

В данной статье рассматривается сущность герменевтического подхода в образовании, его основополагающих принципов, значение герменевтических умений в инструментальной подготовке будущего учителя музыки.

Ключевые слова: *герменевтический подход, герменевтические умения, инструментальная подготовка.*

In this article the essence of hermeneutic approach in education, its basic principles, meaning of hermeneutic skills in instrumental preparation of future teacher of music.

Key-words: *hermeneutic approach, hermeneutic skills, instrumental preparation.*

Постановка проблеми. Сучасний період розвитку суспільства опосередковується процесами становлення в суспільній свідомості нової світоглядної парадигми, яка має вплив на функціонування всіх соціальних інститутів, у тому числі й на інститут освіти. Зміна парадигми розвитку пов'язана з формуванням у суспільній свідомості нових типів осмислення і способів перетворення дійсності.

У зв'язку з цим, існує необхідність переосмислення існуючих у теорії та практиці навчання методів і технологій, пошуку та створення нових, що є особливо актуальним для вищої ланки освіти. Так, важливим завданням вузу стає розвиток у

студента здатності до знаходження смислу, істини. Знання повинно стати «його частиною і путівником до осмисленої педагогічної дії», яка базується на розумінні [1, с. 25]. Вирішення вказаного завдання лежить на шляху розвитку самостійного мислення, навиків дій, які забезпечують вивільнення свідомості для досягнення змісту навчальних текстів, уміння самостійно здійснювати творчо-дослідницьку діяльність по їх тлумаченню, що перш за все пов'язано з зверненням до духовної сфери студентів. Перенесення акценту з простого запам'ятовування тексту на його тлумачення і розуміння дозволить майбутнім учителям відносно вільно орієнтуватися в умовах інтенсивного потоку інформації, посилить професійну направленість, збагатить пошукову, творчу діяльність, сприятиме розвитку творчих здібностей.

Особливої актуальності означена тема набуває у тій сфері професійної освіти, в якій предметом вивчення і основою для пошуку та інтерпретації смислу є художній текст в різноманітних його видах: текст літературних, драматичних та музичних творів, а також тексти зображувального мистецтва, кінематографії, хореографії. Їх першооснову складає знакова система, яка несе специфічну смислову інформацію (художній образ як тип художньої мови) і має мовну природу.

Аналіз досліджень і публікацій. Окремі аспекти зазначеної проблеми знаходяться в полі зору вчених і практиків. Так, існує низка досліджень, присвячених характеристиці процесу інтерпретації художнього тексту (Н. Бучило, Н. Корихалова, П. Підкасистий та ін.); визначенню шляхів осягнення тексту музичних творів (В. Живов, І. Мусін, А. Рубінштейн, та ін.); пошуку прийомів та методів тлумачення текстів, зокрема текстів музичних творів у художньому контексті (Ю. Борєв, І. Манакова, А. Сохор та ін.).

Проте, слід зазначити, що питання навчання студентів інтерпретації та розумінню художнього тексту (у тому числі музичного) на сьогодні не знайшли належного відображення в науково-педагогічній та методичній літературі. Залишаються маловивченими питання організації самостійної діяльності студентів з учбовим текстом, результатом якої є розуміння як самого тексту, так і себе, як особистості; питання розвитку загальних та спеціальних здібностей, актуалізації

механізмів знаходження смислу.

Мета статті полягає у визначенні шляхів роботи студентів над музичним твором на основі герменевтичного підходу.

Виклад основного матеріалу. Герменевтикою зазвичай називають мистецтво і теорію тлумачення текстів. Свою назву герменевтика отримала від грецького бога Гермеса, в обов'язки якого входило роз'яснення людям волі богів. У християнських письменників герменевтика розумілася як мистецтво тлумачення Біблії.

Філософського змісту герменевтиці надав філософ Ф. Шлейермахер. Він вважав, що герменевтика – це мистецтво розуміння чужої індивідуальності, іншого. Основою розуміння Ф. Шлейермахер вважав психологію того, хто пізнає і розуміє. Подальшого розвитку герменевтика набула в дослідженнях В. Дільтея, Е. Гуссерля, Х. Гадамера, П. Рікера та ін.

Предметом розуміння В. Дільтей проголосив письмово фіксовані життєві прояви. Розуміння ж визначено ним як безпосереднє осягнення цілісного переживання, духовної цілісності, яка складає суть людини. Розуміння, споріднене інтуїтивному проникненню в життя, В. Дільтей протиставляє поясненню в науках про природу, пов'язаних із зовнішнім досвідом і конструктивною діяльністю мислення. Розуміння внутрішнього світу людини досягається інтроспекцією (самопостереженням), розумінням чужого світу - шляхом усунування, вживання, співпереживання Філософія: Підручник / За заг. ред. М.І. Горлача, В.Г. Кременя, В.К. Рибачка. – Харьков:Консум, 2001.– 672с.

Хайдеггер пропонує "герменевтичну феноменологію", в якій питання про сенс пізнання рівносильний питанню про сенс існування. Розуміння тут виступає первинною формою людського життя, а не тільки методологічною операцією. На думку Хайдеггера, герменевтика - це не стільки правила інтерпретації текстів, або методологія, яка застосовується в науках про дух, скільки вираз специфіки самого людського існування, бо розуміння і тлумачення по суті - фундаментальні способи людського буття, якою є і сама мова [Введение в философию: Учеб. пособие для вузов / Авт. колл.: Фролов И. Т. и др. - 3-е изд., перераб. и доп. - М.: Республика, 2003. - 623 с.].

Учень М. Хайдеггера Х. Гадамер указав на те, що основу історичного пізнання складає попереднє розуміння, задане традицією. Між тим герменевтика, з точки зору Гадамера, найбільш прийнятний засіб, якщо не осягнення гри в стихії мови, то участі в ній. Герменевтиці сучасності притаманне прагнення до зближення з аналітичною філософією, екзистенціалізмом і теологією. Різноманітні варіанти такого зближення представлені прихильниками П. Рікера, К. Апеля та інших. Касьян В.І. Філософія [Книга]: відповіді на питання екзаменаційних білетів: навчальний посібник / В.І. Касьян. – 6-е вид., стер. – Київ : Знання, 2010. – 347, [5]с.

Проблема цілісного аналізу музичного твору достатньо давно увійшла в сферу наукових та методичних досліджень педагогів та музикознавців. Вагома роль у цьому аспекті належить Г. Нейгаузу, Г. Ципіну, І. Гофману, М. Давидову, А. Семешко, Д. Юнику та ін. У їхніх дослідженнях закладені основи методології та методики аналізу інструментального твору.

Так, у даних працях ми знаходимо цілісний і теоретичний аналіз тексту, який знайшов найбільш широке розповсюдження в художній та педагогічній практиці. Специфіка цілісного аналізу полягає в урахуванні всіх обставин, які передували створенню музичного твору – історичний контекст, стильові зв'язки, авторські асоціації, у тому числі жанрові, та передбачає інтуїтивне художнє пізнання, розуміння ролі елементів у системі художнього цілого. Теоретичний аналіз ставить своїм завданням з'ясування закономірностей форми, а також аналіз її елементів (синтаксису, ритму і т. д.), та передбачає вихід до естетичних проблем, осягнення художнього змісту.

Проте, згідно теорії розуміння, існує логічна послідовність, яка веде до осягнення змісту і його вираження: вивчення знакової системи – розкриття образу його осягнення – побудова виконавської концепції на основі виконавського аналізу засобів музичної виразності.

Враховуючи зазначену логічну послідовність, нижче пропонуємо три ступені самостійної творчо-дослідницької діяльності студентів, направленої на адекватне розуміння текстів інструментальних творів на основі герменевтичного підходу. Проте, у цьому аспекті перш за все необхідно звернути увагу на самі музичні тексти,

які включаються у процес навчання. Так, вони повинні відповідати наступним критеріям:

- компактність викладу змісту;
- наявність смислу, який має духовну цінність і актуальність для розвитку особистості студента;
- художня цінність музичного тексту;
- яскравість та доступність образу;
- адекватність культурних традицій, закарбованих у тексті, і духовного світу, культурної підготовки студентів;
- співзвучність закарбованого у тексті життєвого матеріалу з потребами студентів.

Отже, I ступінь – граматична та психологічна інтерпретація тексту: тлумачення частин (елементів) та їх єдність; вихід на уявлення та створення гіпотези про зміст цілого; переведення знайденого змісту на суб'єкт (студента) – присвоєння ним змісту автора та знаходження особистісних смислів.

Робота починається з ознайомлення студентів з такими поняттями, як «текст», «образ», «граматична інтерпретація», що підготує студентів до постановки цілі, якої необхідно досягти. Даний етап включає ознайомлення з текстом на основі антиципації, тобто інтуїтивного «схоплення», «передчуття», «початкового розуміння» цілого і винесення судження. Антиципація здійснюється завдяки програванню тексту на інструменті, чи мисленневого прочитання та уявлення змісту твору. Слід зазначити, що слухання твору в записі сприяє традиційній трактовці твору, копіюванню, отриманню знань у готовому вигляді.

При ознайомленні студент також повинен звернутися до аналізу структури твору, що дозволить проникнути у внутрішній зміст, віднайти музично-слухові уявлення (музичний образ). Слід зазначити, що головним структурним елементом музичного твору є мелодія, як осередок інтонаційного змісту тексту, яка здатна втілювати думки, відіграє важливу роль у визначенні його характеру. До інших основних елементів відносяться ті, зміна яких кардинально змінює мелодію, це: метроритм, темп, лад. До допоміжних відносяться інші засоби музичної виразності

тексту, які збагачують музично-слухові уявлення: гармонія, динаміка, склад, фактура та ін.

При створенні музично-художнього образу частин і цілого студенти повинні спиратися на роботу уявлення та абстрактно-логічне мислення. При цьому важливо, щоб майбутні вчителі музики не залежали від власної упередженості, яка виникає під впливом середовища, виховання чи мимовільних думок. Це не дозволить відступити від логіки розвитку образу твору, неадекватного його прочитання.

II ступінь – історична інтерпретація тексту, результат якої ствердить чи спростує гіпотезу: тлумачення стилю творчості автора, художнього стилю епохи, біографічних даних автора.

Друга ступінь передбачає герменевтичний аналіз ряду текстів композитора, творчість якого вивчає студент. Це дозволить зрозуміти загальний стиль його творчості. Порівнюючи проаналізовані тексти, роздумуючи по аналогії, необхідно виокремити найбільш типові складові елементи: форму, прийоми письма, засоби музичної виразності та ін., що дозволить більш чітко зрозуміти ідейний задум автора та підкреслити єдність та своєрідність його художньої манери. При цьому необхідно абстрагуватися від можливої еволюції творчості автора, виокремити особливе. Пропонуються наступні основні прийоми: провести паралелі – співставити образи, героїв та ін. різних творів; порівняти їх з переконаннями та обставинами життя автора; визначити характер подібних стильових рис, по яким можна його впізнати.

При аналізі твору важливо з'ясувати обставини, які спонукали до створення даного тексту, вивчити історичну обстановку, в якій жив автор, особливості виховання та рівень його освіченості. Крім того, вивчення біографічних даних композитора дозволить створити уявлення про характер його особистісних переживань, індивідуально-типологічні особливості і домінуючу емоційну направленість. Адже, пізнаючи дійсність з усіх сторін, автор всмоктує всю її різноманітність, у тому числі ціннісні орієнтири суспільства, які, певним чином видозмінюючись, відображаються у його творах, проходячи через особисту життєву позицію, індивідуальну своєрідність особистості композитора.

Протягом усієї історичної інтерпретації необхідно використовувати важливий інтерпретаційний прийом, завдання якого полягає у розкритті змісту та значення тексту. Співставляючи його з культурою, її духовною основою виникає можливість прослідкувати зміни у змісті твору (в контексті розвитку культури суспільства від моменту його створення до моменту його тлумачення студентом).

З метою найбільш адекватної історичної інтерпретації музичного тексту студенти повинні звертатись до різноманітних додаткових джерел: навчальних посібників, наукових дослідницьких праць, монографій тощо.

Також необхідно спонукати майбутніх учителів музики до відвідування концертів, музеїв, театрів, читання художньої літератури тощо. Важливе значення має послідуочий обмін враженнями, набутими особистісними сенсами та співвіднесення їх з текстом, який вони інтерпретують у даний момент, і текстами, які підлягали інтерпретації раніше.

III ступінь – побудова теоретичної моделі тексту та створення виконавської концепції твору.

При створенні виконавської концепції твору слід базуватись на розумінні образно-сислового змісту тексту (у тому числі музичного образу), вивченні умов, від яких залежить його втілення виконавцем (виконавські прийоми), а також виявлення виконавських труднощів та знаходження шляхів їх подолання.

Щоб відповісти на питання, як відтворити образ тексту в інструментальному виконанні, необхідно визначити виконавські засоби, які сприяють яскравому та переконливому його втіленню. Для цього аналізуються засоби музичної виразності з виконавського погляду. Потім необхідно домогтися єдності між специфічними властивостями твору та реальними можливостями виконавця, що сприятиме яскравому та виразному втіленню образного змісту музики. Вирішення цього завдання забезпечує пошук та знаходження оптимальних інструментально-виконавських засобів.

Необхідно зазначити, що при реалізації трьох вищеозначених ступенів є важливим: 1). Включення допоміжного матеріалу (план аналізу, структурно-логічні схеми та ін.) та сумісна діяльність по його осмисленню; творчо-дослідницька

діяльність студента над текстом при підтримці педагога (обмін досвідом); узагальнення результатів та визначення домашнього завдання. 2). Продовження творчо-дослідницької роботи на текстом вдома: виявлення прогалин у знаннях та їх ліквідація; обґрунтування інтерпретації тексту; підготовка питань, які виникли у процесі діяльності. 3). Спілкування на занятті з приводу самостійного тлумачення тексту: обмін досвідом, знаннями, вміннями; прийняття відповідальності студентом за право вибору рішень; сумісні дії по вирішенню питань, які виникли під час домашньої роботи; просування по плану аналізу тексту з використанням допоміжного матеріалу – продовження творчо-дослідницької діяльності при підтримці педагога; узагальнення результатів і визначення наступних цілей домашньої роботи.

Рівень сформованості розуміння текстів виявляється при самостійній інтерпретації цих текстів студентом. Критерієм оцінювання є цілісність розуміння матеріалу та якість (адекватність) його інтерпретації. Для визначення рівня сформованості вмінь та навичок тлумачення тексту використовуються наступні критерії: ступінь адекватності та оригінальності, яскравість тлумачення тексту та виконавська трактовка твору; свобода його відтворення.

Висновки. Таким чином, використання герменевтичного підходу в процесі роботи студентів над музичним твором сприяє скороченню часу на оволодіння навчальним текстом, його осягнення стає глибоким та цілісним незалежно від складності, у студентів з'являється впевненість у своїх силах, самостійність, вони активно присвоюють зміст тексту та набувають особистісного сенсу в ході творчо-дослідницької діяльності, розвиваються духовно, вступають у діалог, уміють пояснити свою позицію в тлумаченні твору. Це сприяє саморозвитку студента як суб'єкта культури, розвитку його здібностей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондаревская Е., Кульневич С. Педагогика: личность в гуманистических теориях и системах воспитания: Учеб. пособие для студентов средних и высших пед. учебн. заведений, слушателей ИПК и ФПК / Е. Бондаревская, С. Кульневич –

Ростов-н/Д: Творческий центр «Учитель», 1999. – 560 с.

2. Коткавирта Ю. Философская герменевтика Х.-Г. Гадамера / Ю. Коткавирта // Герменевтика и деконструкция / [под ред. В. Штегмайера, Х. Франка, Б. Маркова]. - СПб., 1999. - 255с.

3. Рузавин Г. И. Методология научного исследования: Учеб. Пособие для вузов / Г. И. Рузавин. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 1999. – 317с.

4. Сулима И. И. Педагогическая герменевтика: [Монография] / И. И. Сулима. – Нижний Новгород: Нижегородский юридический институт МВД РФ, 2000. – 255 с.

5. Schleiermacher F. Hermeneutic. – Heidelberg: Winter, 1959. – 175 p.